

"בקשת סליחה מחברו / הכוח לסלוח"

חלק א: הבסיס

תלמוד בבלי:

יומא פה ב : ...עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו...

שם פז א, וראה שם עוד : רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, והא כתיב אם יחטא איש לאיש ופללו אלקים, מאן אלקים דיינא, אי הכי אימא סיפא, ואם לה' יחטא איש מי יתפלל בעדו, תשובה ומעשים טובים. אמר רבי יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו, שנאמר בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך, עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך, לך התרפס ורהב רעיך, אם ממון יש בידך התר לו פסת יד, ואם לאו הרבה עליו רעים...

מכילתא:

שם פרק ח : כי ביום הזה יכפר עליכם, בקרבנות, ומניין שאף על פי שאין קרבנות ואין שעיר היום מכפר, תלמוד לומר כי ביום הזה יכפר עליכם, בקרבנות, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, ושבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו...

רש"י:

תהלים קל ד : כי עמך הסליחה - לא נתת רשות לשליח לסלח, כמו שכתוב כי לא ישא לפשעכם.

חלק ב: פרשנים / וחיזושים

משנה תורה:

תשובה ב ט וי, וראה שם עוד: אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן, אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון החובל את חבירו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם, עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב בו וירצהו, אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו, לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו, לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית, לא רצה מניחו והולך לו, וזה שלא מחל הוא חוטא, ואם היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו.

אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, ולא יהא קשה לרצות ונוח לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינו כן, אלא "ועברתן שמרה נצח"...

חובל ה י : ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול, אין זו דרך זרע ישראל, אלא כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה, וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו, ימחול לו, וכל הממהר למחול הרי הוא משובח, ורוח חכמים נוחה הימנו.

מדרש רבה

במדבר יט יב : ...ויתפלל, להודיעך ענותנותו של משה, שלא נשתאה לבקש עליהם רחמים. ולהודיעך כח התשובה, כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם, שאין המוחל נעשה אכזרי, וכן הוא אומר (בראשית כ') ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים... ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו חטאתי שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו, שנאמר, (שמואל א' י"ב) גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדול להתפלל בעדכם, אימתי, כשבאו ואמרו חטאנו...

רמ"ע מפאנו:

מאמר חקור דין חלק א פרק ה, וראה שם עוד והפרקים הבאים : אמנם הרב פירש "מעביר ראשון ראשון" בדרך אחרת, וזה לשונו, אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדין לא בא חטא לידו מעודו, אותו החטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו, וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מתחלה, כדכתיב "הן כל אלה יפעל א-ל פעמים שלש עם גבר". סבירא ליה דהא דתנא דבי ר' ישמעאל בדר' יוסי בר יהודה שייכא ללמד עליה דמאי מוחלין דקתני התם מעבירין ואינם נמחקין, דאי

"בקשת

בס"ד

סליחה / לסלוח"

איכא רובא עונות בר מנייהו מיחשבי בהדייהו להענש עליהם, להכי אסמכה הרב למלתיה אקרא דהן כל אלה יפעל א-ל. ומאי דקאמר נכשל בחטא, ואותו חטא וכו', לאו למימר חטא א' דוקא אלא ללמדנו שאין הקב"ה מחייבו בתחלה, והוא הדין לפעם שניה, דקרא להכי אתא. ולפי זה ידוקדק נמי דראשון ראשון תרי משמע.

ספורנו:

ויקרא טז : כי ביום הזה - ...כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר בלבד, וענין הכפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה, לפני ה' תטהרו - אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' בלבד, וזה בוידוי ותשובה, שהוא לבדו ידע אמיתתם...

ילקוט שמעוני:

ויקרא פרק כג, תרנא : ביום הראשון, רבי מני דשאב ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, משל למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך, והלך המלך לגבותה, יצאו בתוך חמשה עשר מיל גדולי המדינה לקראתו וקילסו אותו, והתיר המלך שלישי מדימוסיא שלהן, בתוך חמשה מיל יצאו פטרופלי המדינה וקילסו אותו, והתיר להם שלישי מדימוסיא שלהן, וכיון שנכנס המלך למדינה יצאו כל בני המדינה לקראתו וקילסו אותו, אמר להם מלכא מה דאזל אזל, מכאן ולהלן חושבנא. כך ישראל באין בראש השנה ועושין תשובה, והקב"ה מתיר להם שלישי של עונותיהם, באין עשרת ימי תשובה ומתענין הכשרים, והקב"ה מתיר להן רוב עונותיהן, כיון שבא יום הכפורים וכל ישראל מתענין, הקב"ה סולח לכל עונותיהן. אמר רבי כתיב כי עמך הסליחה למען תיורא, הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה, וכל כך למה, למען תיורא, ליתן אימתך על הבריות...

מהר"ל:

נתיב התשובה פרק ו, וראה שם עוד : ...אבל כאן מדבר שעשה תשובה על קצת עבירות ואותם מנקה, ועל קצת לא עשה תשובה ואותם אינו מנקה. ובפרק שבועת הדיינין ונקה לא ינקה, אמר רבי אלעזר אי אפשר לומר ונקה שכבר כתיב לא ינקה... הא כיצד, מנקה לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים, וזה גם כן ממדת טובו, שאם עשה תשובה על מקצת חטאיו, אף שלא עשה תשובה על כל חטאיו, וזהו ונקה לא ינקה... ושלא תאמר ששב על מקצת מנקה לו אף אותם שלא שב, ולכך אמר לא ינקה...

חובת הלבבות:

שער ז התשובה, פרק ט : אבל אם תתכן התשובה מכל חטא אם לא, אומר בתשובת השאלה הזאת,

כי העונות שני מינים, אחד מהם עונות שבין אדם למקום בלבד, ככחש באלקים והמחשבות הרעות והמצפונים הרעים ולאין שבחובות הלבבות, והרבה מחובות האברים, אשר לא יחמוס החוטא בהם כי אם נפשו בלבד, ואין אשמה עליו אלא להמרותו מצוות אלקיו. והמין השני עונות שבין אדם לחבירו, והם שיש בהם ענין מעניני הרעה והחמס לבני אדם, אם בגופם אם בממונם או בזכרם, ומקבץ החוטא חמסו בנפשו בהמרותו את אלקיו עם חמסו בני אדם. ומה שיהיה מן העונות והחטאים בין האדם לאלקיו בלבד תתכן לו התשובה מהם בעודנו בחיים... אבל מה שיהיה מן העונות לאלקים ולבני אדם יקשה על האדם התשובה מהם לכמה פנים, מהם שלא ימצא העשוק או שימות, או שמקומו רחוק, ומהם שיאבד הממון מיד העושק ואין לאל ידו להשיב.

חלק ג: מאמרים / שיחות

מאמר א:

חטאים שבין אדם לחברו: תשובה ובקשת מחילה

בבואנו לקראת יום ראש השנה ועשרת ימי התשובה, צו השעה היא עבודת התשובה לשוב אל ה' ואל הדרך הישר, ולפתוח "דף חדש" לשנה החדשה. כידוע, עבודת התשובה מורכבת ביסודה משלשה חלקים: חרטה עמוקה על החטא, ויודוי פה, וקבלה לעתיד.

כמובן שקבלה זו אינה יכולה להיות קבלה ריקה מתוכן, כקבלת המעשן הכבד לחדול מהרגל העישון. כדי שתשובה תהיה כנה ואמתית, על הקבלה לכלול "תכנית שיקום" באופן שניתן לייחל ולקוות שבבואנו לאותו הזמן בשנה הבאה, נצליח להתקדם למדרגה אחרת, ולא לחזור על אותן טעויות מידי שנה. וכדברי הרמב"ם עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא הזה לעולם.

ביחס לעבירות שבין אדם לחברו, כגון עבירת הלבנת הזולת ברבים או לשון הרע, ישנו גורם נוסף של תשובה: בקשת מחילתו של מי שפגענו בו. עד שלא זכינו למחילת הזולת שבו פגענו, אין עבודת התשובה שבין אדם למקום מועילה.

במאמר זה נדון בעניין זה. על איזו חטאים צריך אדם לבקש מחילה? האם יש חובת ויודוי ותשובה אף כלפי שמיא, לבד מריצוי חברו? מה אופייה של חובת בקשת מחילה, והאם צריך לפרט את החטא? מה הדין ביחס למי שלא ניתן להשיג את מחילתו? בשאלות אלו, ועוד, נעסוק בהמשך הדברים.

ריצוי החבר בעברות בין אדם לחברו

במסכת יומא נאמר במשנה (פרק ה, משנה ט) "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא טז, ל) עברות שבין אדם למקום, יום הכיפורים מכפר; עברות שבין אדם לחברו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חברו".

מכאן למדנו שמי שחוטא לחברו חייב לבקש את מחילתו. הלכה זו נפסקה בשולחן ערוך (אורח חיים תרו, א): "עבירות שבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שיפייסנו. ואפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו".

על אותה הדרך למדנו במשנה במסכת בבא קמא (צב, א): "אף על פי שהוא נותן לו [דמי החבלה], אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר (בראשית כ, ז): "ועתה השב אשת האיש".

על איזו עבירות נדרש הריצוי

לכאורה, היה נראה שהלכה זו נאמרה בנוגע לכל עבירות שבין אדם לבין חברו. אולם ברמב"ם מצאנו חילוק בין עבירות שונות, כדבריו (הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה ט): "אינו דומה מזיק חברו בגופו, למזיק ממנו שהמזיק ממון חברו, כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם, נתכפר לו. אבל חבל בחברו, אע"פ שנתן לו חמשה דברים, אין מתכפר לו, ואפילו הקריב כל אילי נביות, אינו מתכפר לו ולא נמחל עונו, עד שיבקש מן הנחבל וימחל לו".

דברי הרמב"ם לכאורה צריכים עיון: איזה הבדל יש בין החובל בחברו לבין המזיק את ממנו? בשניהם נמצא החבר ניזוק, וצריך לכאורה לרצותו?

יתרה-מזו הקשה ב'לחם משנה' (שם), שהרי הרמב"ם עצמו פסק בדין הגזלן (הלכות תשובה פ"ב, ה"ט) ש"אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו, וירצהו, אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחל לו". צריך עיון אפוא מה בין גזלן, שחייב לרצות את הנגזל, לבין מזיק שאינו חייב לרצותו?

ב'לחם משנה' ביאר שיש לחלק בין גזלן, שנהנה מן הגזילה, לבין מזיק שאין לו הנאה מן הגזילה. חילוק זה לכאורה דחוק הוא מה בכך שנהנה, הרי עניין בקשת מחילה לכאורה קשור לפגיעה בזולת ולא להנאה אישית?

עוד תירץ ה'לחם משנה' שגזלן חמור יותר, כי נטל מן הקרבן בעל כורחו, תוך גרימת צער וסבל. בהמשך הדברים נרחיב את היריעה בתירוץ זה.

פגיעה אישית ופגיעה עקיפה

נראה שיש לחלק בין פגיעה ישירה ואישית בחברו, לבין פגיעה שאינה ישירה ואישית, אלא פגיעה עקיפה בלבד.

נקדים לכך מקור אפשרי לדברי הרמב"ם. בכמה מקומות בש"ס (יומא פז, א; ב"ב קעג, ב; ב"מ קטו, א) מובאת אמירת ר' יצחק: "כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו". ר' יצחק לומד הלכה זו מדברי הכתוב בספר משלי (פרק ו, א-ג): "בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך כו' עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעידך". מכאן אנו למדים: "אם ממון יש בידך התר לו פיסת יד; ואם לאו הרבה עליו ריעים".

רש"י מפרש (שם, וכן במשלי שם) שאם יש על האדם תביעת ממון, דהיינו "תקעת לזר כפיך", אז "לך התרפס התר לו פיסת ידך ותן לו מעותיו". ואם לאו, שאין עליו עסקי ממון אלא "נוקשת באמרי פיך", אז "הרבה עליו רעים לבקש ממנו מחילה".

מכאן ניתן להבין שבמזיק ממון חברו אין צורך בבקשת מחילה, אלא די בכך שיחזיר לו את ממונו. כלומר, במקרים של נזק ממוני ("תקעת לזר כפיך") די ב"התר לו פיסת ידך ותן לו מעותיו". כך פסק הרמב"ם בנוגע למזיק, שאינו צריך לבקש מחילה, אלא משלם את הנזק ודיו. מנגד, בנוגע לגזלן הרי מבואר במשנה (ב"ק צב, א) ש"אף על פי שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו", והוא מה שמחלק הרמב"ם בין מזיק לבין גזלן.

הסברא שבחילוק זה היא כאמור, שכאן מדובר על פגיעה ישירה ואישית "המקניט את חברו" ואילו כאן מדובר בפגיעה עקיפה: כיון שהבחין בנזק שאירע לרכושו, בוודאי שעלול האדם להצטער, אבל צער זה נגרם לו בדרך עקיפה, ולא בפגיעה ישירה.

בזה יובן גם עניין הגזלן, שחייב לבקש מחילה מחברו. הגזלן מוגדר כמי ש"לוקח אדם חברו בחזקה, כגון שחטף מידו מיטלטלין, או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל משם כלים" (רמב"ם, הלכות גזילה פ"א, ה"ג) בשוני מן הגנב, שהוא הלוקח מחברו בלי שהלה יהיה מודע לכך. נמצא שהוא פוגע ומצער את חברו בצער אישי, ולכן חייב לפייסו.

חובת תשובה בפני המקום

מדברי הגמרא (יומא הנ"ל) הקובעת שבחטאים שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, מבואר שלא די במה שמרצה את חברו, אלא צריך אף את כפרתו של יוה"כ כדי לכפר על עונו.

כך משמע מדברי הרא"ש (פירוש למסכת פאה, פ"א מ"א) שכתב כי הקב"ה חפץ יותר במצוות שיעשה בהן גם רצון הבריות ממצוות שבין אדם לקונו. ביאר דבריו בספר קובץ מאמרים (לגר"א וסרמן הי"ד,

דף מב) שבכל מצוות ש"בין אדם לחברו" יש גם כן חלק "בין אדם למקום". זה הטעם בדברי הרא"ש הללו שמצוות שבין אדם לחברו חמורות יותר, כיון שיש בהם הן פן של בין אדם לחברו, והן פן של בין אדם למקום.

גם רבנו יונה כתב (ביאור לאבות, פ"ד, משנה כט) שאם יזיק אדם את חברו אין לו לחשוב כי אליו חטא ולא לה' יתברך, "כי גם לה' חטא והוא תובע את ההיזק כבעל דין". על דרך זו הביא בספר 'בית שאול' (הרב יוסף שאול נתנזון, ב"ק פ"ב) בשם ספר חובת הלבבות.

ייתכן לדייק כן אף מדברי הרמב"ם (תשובה א, א), שכתב: "וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו, אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר: מכל חטאות האדם". כן כתב בספר 'תנופה חיים' (הרב חיים פלאג'י, ירמיה אות ס): "וכלשון הרמב"ם בהלכות תשובה דבעבירות שבין אדם לחבירו צריך שיעשה תשובה גם בנוגע למקום, ויתודה על חלק גבוה שעבר על מימרא דרחמנא".

מבואר אפוא מכל מקורות אלו שגם בעבירות שבין אדם לחברו, אין די בכך שירצה את חברו וישיג את מחילתו, אלא צריך האדם אף לחזור בתשובה בפני הקב"ה, כדרך ששב בכל שאר חטאות האדם.

דין אונאת דברים

גם פוסקי ההלכה נקטו שצריך אדם לחזור בתשובה כלפי שמיא גם לאחר שנתרצה לו חברו. כך מבואר ב'חיי אדם' (כלל קמד, וכן בצוואתו (חיי אברהם אות מט), וכן פסק החיד"א (נחל קדומים, אחרי מות ה), ועוד. וכן כתב גם ה'משנה ברורה' ונביא את דבריו בשביל החידוש שנתחדש בהם.

בשולחן ערוך (או"ח תרז, ד) נפסק: "עונות שהתוודה עליהם ביוה"כ שעבר, ולא שינה [שנה] עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתוודות עליהם". כלומר, גם לאחר שזכה, לכאורה, לסליחה וכפרה ביוה"כ האחד, עדיין יכול להמשיך ולהתוודות על העוון ביוה"כ הבא.

במשנה ברורה (ס"ק יג) הוסיף: "אף בין אדם לחבירו, גנב וגזל וכדומה, אע"פ שמחל לו והשיב את הגזילה, מ"מ מתודה ביוה"כ לעולם, דמ"מ בין אדם למקום חטא. אבל אם הקניט חבירו בדברים, או עני המהפך בחררה, יש לומר כי האי גוונא כיון שביקש מחילה מחבירו והתודה ביו"כ אחד, אין צריך להתוודות ביוה"כ שנית".

ב'שער הציון' (שם) הוסיף ה'משנה ברורה' בשם ה'פרי מגדים' שבנוגע למקניט את חברו ועני המהפך בחררה "אפשר שאפילו ביום הכיפורים הראשון אינו צריך להתוודות כיון שכבר פייס אותו". והוא

לכאורה חידוש גדול, שלמרות שבאיסור גזל ומזיק חייב בתשובה לפני המקום, בנוגע למי שמקניט את חברו, אינו צריך להתוודות לפני המקום, ודי במה שמחל לו חברו. וצריך עיון מה בין זה לזה?

נראה שישנם עבירות שבין אדם לחברו שדי בהן בריצוי הנפגע. ייתכן שכאשר הפן היחיד של החטא הוא הצער שנגרם לזולת אונאת דברים אזי ריצוי החבר מתקן את הפגם, ואין צורך לתשובה וכפרה מעבר לכך. רק כאשר יש פנים אחרים של החטא, דהיינו נזק כלשהו, יש צורך לתוספת תשובה וכפירה בפני המקום.

ניתן למצוא רמז לכך בדברי חז"ל. בפסוק נאמר (שמואל א, פרק ב, פסוק כה): "אם יחטא איש לאיש ופללו אלוקים ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו". בגמרא (יומא פז, א) ביארו חז"ל את כוונת הכתוב: "הכי קאמר: אם יחטא איש לאיש, ופללו, אלוקים ימחול לו; ואם לה' יחטא איש מי יתפלל בעדו? תשובה ומעשים טובים".

ניתן להבין מדברי הגמרא שאם חוטא אדם בעבירות שבין אדם לחברו, די בכך שחברו ימחל לו כדי שאף הקב"ה ימחל על החטא. בניגוד לכך, בחטאים אחרים צריך לעסוק בתשובה ובמעשים טובים. לדברינו, יש לומר שהגמרא מתייחסת לדין אונאת דברים (הגמרא מיד מביאה את דין מי שהקניט את חברו), ולכן די במחילת חברו בלבד.

לפרט את החטא

עוד חידוש בדיני בקשת מחילה אנו מוצאים בדברי הב"ח בשם מהר"ש, כפי שהובאו להלכה ב'משנה ברורה' (סי' תרו, סק"ב), ואלו דבריו: "המבקש מחילה שפשע כנגדו צריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה".

מטעם זה הוסיף הב"ח שלכתחילה יש לחוטא עצמו ללכת ולבקש מחילה, "דלא כמו שנוהגים מקצת בני אדם לשלוח תחילה אמצעי [שליח] שירצה לעלוב לקבל פיוס העולב". על האדם לפייס את חברו הפגוע, ולא לשלוח אחרים לעשות כן, אבל יש לו להביא עמו אנשים כדי שהלה יתפייס (שו"ע תרו, א). ב'משנה ברורה' מבואר שהלכה זו אינה מעכבת, והיא דין לכתחילה בלבד.

מתוך הלכה זו מבואר שעניין בקשת מחילה מאת הזולת אינו רק תיקון הפגם בלבד [ששוב לא יקפיד עליו חברו], אלא מעשה ממעשי התשובה: כמו שמי שחוזר בתשובה לפני המקום צריך לפרט את החטא בוודיו, כך מי שחטא לחברו צריך לפרט בפניו את החטא.

להיזהר מעלבון חברו

בהקשר זה יש לציין את מה שנחלקו לכאורה בעניין בקשת מחילה מחבר שאינו מודע לחטא כנגדו. ה'חפץ חיים' בספרו (הלכות לשון הרע, כלל ד, סעיף יב) כתב שכשמספר לשון הרע רוצה לחזור בתשובה, עליו לבקש מחילה גם ממי שאינו מודע לכך שסיפר עליו לשון הרע (עי' בבאר מים חיים שם שהמקור לכך ב'שערי תשובה' רז).

לעומתו, בספר 'תנועת המוסר' (ח"א עמוד 363) מובאת דעת רבי ישראל סלנטר, שבמצב כזה אין לאדם רשות בשביל טובתו האישית לפגוע בחברו ולומר לו שסיפר עליו לשון הרע, מפני שבקשה זו תגרום לו עלבון וצער. נראה לפיו שבמצב כזה אין תקנה למספר, אך יש שכתבו בדעתו (עי' מועדים וזמנים ח"א, סימן נד) שיבקש מהנפגע מחילה כללית, ודי בכך.

עם זאת, המחלוקת בין השיטות אינה רחבה, שכן ב'משנה ברורה' (ריש סימן תרו) הביא את דברי ה'מגן אברהם' שבשעה שמבקש מחילה מחברו צריך לפרט את החטא שחטא לחברו, אך אם חברו מתבייש בזה לא יפרט את החטא.

המוחל והנמחל

הלכה נוספת קובעת (תרו, א) שאם ביקש אדם מחילה, וחברו לא נענע לו, עליו לחזור ולבקש מחילה עד שלש פעמים. כיון שביקש שלש פעמים, שוב אינו חייב להשתדל בכך יותר (אך רשאי לעשות כן אם ירצה, אם אין בכך פגם בכבוד התורה כן פסק הב"ח).

מצדו של הנפגע, כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב, הלכה י): "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפיס, אלא יהא נוה לרצות וקשה לכעוס. ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול, מוחל בלב שלם ובנפש חפצה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה, לא יקום ולא יטור".

בהלכה הבאה מתייחס הרמב"ם למי שפגע בחברו, והלה נפטר לעולמו טרם ביקש את מחילתו: "החוטא לחבירו, ומת חבירו קודם שיבקש מחילה, מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם: "חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגני זה שכך וכך עשיתי לו".

בכך שמוחל לחברו, הולך האדם בדרכי המקום, שהוא ית' רחום וחנון ומוחל לחטאים בשובם מדרכם ויזכה בזה שאף הקב"ה ימחל לו על עוונותיו.

מאמר ב:

יום הכיפורים מציב לפנינו את אתגר הסליחה. יש כאן אתגר כפול היכולת לבקש סליחה והכוח לסלוח. שני אלה אינם מובנים מאליהם.

הנטייה הטבעית היא להרגיש צודקים, גאים. גם אם בתוך-תוכנו אנו יודעים ששיגינו והתנהגנו שלא כראוי, אנחנו ממהרים לשכנע את עצמנו שבעצם נהגנו כשורה. זה טבע האדם. מה פתאום להכניע את עצמנו ולבקש סליחה? היכולת להודות בטעות ולבקש סליחה דורשת מאיתנו מידה של גדלות נפש. גם הנכונות לסלוח אינה פשוטה. יש בנו יצר נקמה. אנו משתוקקים לשלם למי שפגע בנו כגמולו. גם אם הצלחנו לגבור על רגשות הנקמה, לפחות איננו רוצים עוד קשר עם אותו אדם. זו התגובה הטבעית שלנו כלפי מי שנהג בנו שלא כראוי. לגמרי לא פשוט לסלוח, למחוק את העבר ולפתוח דף חדש.

אתגר כפול

יום הכיפורים דורש מאיתנו להתמודד עם האתגר הכפול הזה. אנו נדרשים לבקש סליחה ממי שפגענו בו. פתאום עלינו לעשות את הדבר שהדחקנו כל-כך להיזכר בכל האנשים שנפגעו מאיתנו ולבקש את מחילתם. זה לא תמיד נעים, לפעמים זו משימה קשה, אבל מחובתנו לעשותה.

כמו-כן עלינו ללמוד להכיל את הסליחה. ההלכה קובעת כי אסור לאדם להקשות את ליבו ולהימנע מלקבל את בקשת הסליחה של חברו. גם אם הפגיעה הייתה קשה וכואבת, עליו לגייס את תעצומות הנפש הדרושות, לפתוח את הלב ולסלוח (רק במקרים מוגדרים מאוד האדם רשאי שלא לסלוח). הסליחה, על שני היבטיה, מבטאת את היכולת לגבור על האינסטינקטים הטבעיים. כאן בא לידי ביטוי הצד האלוקי שבנו, שמרומם אותנו מעל גדרי הטבע האנושי ומציב לפנינו ערכים נעלים, הדורשים גדלות נפש ומסוגלות לדחוק את האגו ואת היצרים הטבועים בנו.

הסליחה היא ממידותיו של הקב"ה שאנו מצוים ללכת בעקבותיהן. התורה מצווה אותנו: "והלכת בדרכיו". מסבירים חז"ל: "מה הוא נקרא רחום אף אתה ה'ה רחום; מה הוא נקרא חנון אף אתה ה'ה חנון". כשם שהבורא מכונה 'רב סליחות', אף אנו נדרשים לסלוח לזולתנו.

סליחה אין-סופית

מידת הסליחה של הקב"ה אין לה גבול. אדם שנפגע פעם אחת וסלח, ואחר-כך פגעו בו שוב יתקשה לסלוח שנית. ודאי שיכבד עליו לסלוח שלישית ורביעית, ובשלב מסויים יסרב בכל תוקף לסלוח. אבל הקב"ה, שהוא אין-סופי, גם מידת הסליחה והמחילה שלו אין-סופית. הוא סולח פעם ופעמיים ושלוש וארבע עד אין-סוף.

ביום הכיפורים אנו עומדים לפני בורא העולם ומבקשים שוב מחילה וסליחה. עשינו זאת לפני שנה ושנתיים, הבטחנו שלא לשוב למשוגותינו, ובכל-זאת כשלנו ומעדנו. אחד הפיוטים הנאמרים בתפילת

נעילה מתאר את מצבנו: "פנים אין לנו פניך לחלות, פשענו ומרדנו וְהַעֲוִינוּ מִסִּילוֹת". ובכל-זאת אנו חוזרים ומבקשים סליחה, מתוך אמונה שהבורא 'רב סליחות' ומידת הסליחה שלו אין לה קץ וגבול. לכן גם אנחנו נדרשים לפתוח את הלב, לבקש סליחה ולסלוח, וכך נזכה שהקב"ה יסלח לנו ויפתח גם לנו דף חדש, ויעניק לנו חתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

מאמר ד:

המשנה במסכת יומא פה: אומרת, כי על עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים

מכפר, עד שירצה את חברו.

(ובהמשך ההלכה פסק השו"ע כי ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור ויפייסנו פעם שניה ושלישית ועיי"ש סדר הפיוס באם הנפגע אינו מתרצה למחול).

בבאר הגולה על השו"ע מצויין כי המקור לחיוב המיוחד של בקשת פיוס וריצוי לפני יום הכיפורים, הוא מדברי הגמרא ביומא פז. המספרת על הנהגות מיוחדות בעניין בקשת המחילה.

וכגון הנהגתו המיוחדת של רב שהגיע בערב יום הכיפורים אל פתח החנות של אותו טבח שפגע בו, וזאת כדי שהטבח ייזכר כי עליו לבקש סליחה ולפייס את רב.

חשיבות בקשת המחילה לפני יום הכיפורים

המשנה ברורה באו"ח סי' תרו' סע"ק א' מביא בשם המטה אפרים, כי אומנם מי שפגע בחברו מחויב הוא לרצות ולפייס את הנפגע מיד לאחר שפגע בו, אך אם הפוגע נשתהה ולא פייס את חברו באמצע השנה. הרי הוא מחויב לפייסו לפני יום הכיפורים והסיבה היא כדי שהחוטא ייטהר ביום הכיפורים מכל עוונותיו כדכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וכו'.

ר' יצחק בלאזר זצ"ל בעל הכוכבי אור(מתלמידיו המובהקים של ר' ישראל סלנטר זצ"ל) כתב לחדש להלכה, כי בעבירות שבין אדם לחברו בקשת המחילה והפיוס היא תנאי הכרחי בהליך הכפרה והתשובה. ולכן אם הפוגע לא ביקש מחילה וסליחה מהנפגע אזי גם אם הנפגע מחל בלב שלם אין לו לפוגע כפרה וסליחה שלימה.

המקור לחידוש הדין הוא, מדברי הגמרא ביומא פז. המספרת כי רב בערב יום הכיפורים הלך והתיישב בפתח חנותו של אותו טבח שפגע בו וזאת כדי שהטבח ייזכר ויבקש את סליחתו.

ולכאורה אם מחילת הנפגע מספיקה בכדי לכפר על העבירה שבין אדם לחבירו אזי מדוע רב היה צריך להטריח את עצמו ולהתיישב בפתח חנותו של הטבח? די בכך שהיה מוחל בלב מלא לאותו טבח ובכך העבירה של הטבח הייתה מתכפרת. אלא מתוך הנהגת רב מוכח, כי לא די במחילת הנפגע וכי על הפוגע מוטלת חובה ליזום פניה אל הנפגע ולבקש את מחילתו וסליחתו.

סברת ר' יצחק בלאזר היא, כי הבושה ואי הנעימות שבבקשת המחילה מחברו הם חלק בלתי נפרד מתהליך הכפרה והתשובה. ומעין סברא זו גם מצינו במועדים וזמנים חלק א' סימן נד' שהבושה שבבקשת המחילה היא בבחינת ייסורים שיש בהם כוח למרק ולכפר. וממילא אם הנפגע מחל לפוגע בו בלב שלם, אך הפוגע לא פנה בבקשת סליחה אל הנפגע הרי הליך כפרת החטא לא הושלם במלואו.

במשנה ברורה או"ח סי' תרו' סע"ק ב' כתב כי נכון לכתחילה שהפוגע ילך בעצמו אל הנפגע ויבקש את סליחתו, אך אם קשה לו לפוגע ללכת בעצמו, או שהוא יודע כי כדאי יותר לשלוח אדם אחר שישמש כשליח אשר יוכל לקרב את דבר הפיוס אל ליבו של הנפגע, אזי יכול הפוגע להסתייע באחר ולא ללכת בעצמו. עוד כתב המשנה"ב שבעת בקשת המחילה צריך הפוגע לפרט לחברו את דבר העניין שחטא לו, אך אם הפוגע יודע כי חברו יתבייש כאשר הוא יפרט בפניו את החטא, אזי אין צריך לפרט את עניין החטא.

בפסקי תשובות סי' תרו' אות ד' הביא את דברי החפץ חיים בכלל ד' סעי' יב' שאם עבר וסיפר לשון הרע על חברו אזי כאשר המספר מעוניין לחזור בתשובה על חטאו. יש להבחין בין מצב שבו השומעים את דחו את דברי המספר וממילא חברו לא נתגנה ונתבזה לבין מצב שהשומעים קיבלו את דברי הגנאי. במקרה הראשון שבו השומעים דחו את דברי הביזוי ממילא חברו לא נתבזה ולכן עוון המספר מוגדר כעבירה שבין אדם למקום ואין המספר צריך לבקש את מחילת חברו (כפי שקיימת חובה בעבירות שבין אדם לחבירו). אך במקרה השני שבו השומעים קיבלו את דברי המספר וממילא חברו נתגנה ונתבזה אזי עוון המספר מוגדר כעבירה שבין אדם לחברו וממילא יש למספר חובה לגלות לחברו את דברי הגנאי ולבקש מחילה. בבאר מים חיים על החפץ חיים אות מח' כתב, כי אם לעת עתה עדיין לא נגרם לחברו נזק וצער יש לעיין אם קיימת על המספר חובה לגלות לחברו את דברי הגנאי והביזוי. ולכן ראוי שבמצב בו טרם נגרם נזק וגנאי, ילך המספר אל אותם השומעים ויתקן את דבריו באומרו, כי טעה במחשבתו ולאחר בירור עולה שפלוגי הוא איש ישר ונקי, וממילא במעשהו זה הוא יוכל למנוע ביזוי עתידי של חברו. במועדים וזמנים ח"א סי' מד' מובא בשם ר' ישראל סלנטר זצ"ל כי אומנם המבקש את מחילת חברו צריך הוא לפרט את החטא. אך פעמים ייתכן שחברו אינו מודע לכל דברי הביזוי והגנאי שנאמרו עליו וממילא גם אין לו צער ועוגמת נפש. מצב זה מעלה חשש כי אם המספר ילך אל חברו לבקש את סליחתו, אזי בעת בקשת המחילה ופירוט החטא יגרום המבקש לצער ודאבון לב לחברו.

"בקשת

בס"ד

סליחה/ לסלוח"

ולכן אומר ר' ישראל סלנטר כי במצבים מעין אלו יש לשקול בקשת סליחה ומחילה כללית בלא פירוט מדויק.

הערה: אין הדברים נכתבו כהלכה למעשה, אלא רק בכדי לעורר את לב המעיין. בכל שאלה יש לברר אצל מורה הוראה כיצד לנהוג.

מאמר ה:

בין אדם לחברו:

א. במסכת יומא נאמר במשנה "מְפַלֵּל חֲטָאֵיכֶם לְפָנָי ה' תִּטְהָרוּ (ויקרא טז, ל), עברות שבין אדם למקום, יום הכיפורים מכפר. עברות שבין אדם לחברו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שְׁיִרְצֶה את חברו". ובמסכת בבא קמא תנן: "אע"פ שהוא נותן לו [דמי חבלתו], אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר (בראשית כ, ז) וְעַתָּה הִשָּׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ" [וראה במש"כ מו"ר הגרש"ז ברוידא, ראש ישיבת חברון, בספרו שם דרך מדוע נצרכו ב' לימודים לחיוב לרצות את חברו].

והנה הרמב"ם כתב בתחילת הלכות תשובה פ"א ה"א) "וכן החובל בחברו והמזיק ממנו, אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר, עד שיתוודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר מכל חטאות האדם". וכתב הכסף משנה שמקור דינו של הרמב"ם הוא מהמשנה הנ"ל בבבא קמא. ותמהו מהר"ם חביב בספרו תוספת יום הכיפורים, ובספר שם דרך על הכסף משנה: "הרי הרמב"ם מיירי לענין וידוי, ואילו המשנה בהחובל מיירי לענין בקשת מחילה, ומה ענין זה לזה. ואמנם דין זה של בקשת מחילה כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ב ה"ט) וז"ל: "אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל את חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו, אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו, עכ"ל. ועל דין זה שייך לומר דמקורו הוא מהמשנה בהחובל" [וראה בדברי מו"ר הגרש"ז דיוקים נוספים בדברי הרמב"ם].

עוד כתב הרמב"ם הלכות חובל ומזיק" אינו דומה מזיק חברו בגופו, למזיק ממנו. שהמזיק ממון חברו, כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם, נתכפר לו. אבל חבל בחברו, אע"פ שנתן לו חמשה דברים, אין מתכפר לו, ואפילו הקריב כל אילי נביות, אינו מתכפר לו ולא נמחל עונו, עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו".

והקשה הלחם משנה (שם) מדוע שונה דין המזיק את חברו, שמתכפר גם ללא שריצהו, מדין הגוזל חברו, שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ב ה"ט) שאינו מתכפר לו אלא אם ירצה לנגזל ויפייס אותו, אע"פ

שהשיב את הגזילה [ועי"ש במה שתירץ, ובמה שתירצו בספר קובץ על הרמב"ם מהדורת פרנקל, ובספר תוספת יום בכיפורים.

ב. בסוגיית הגמרא ביומא פו, א) הקשה רב סתירה בין הפסוק "אֲשֶׁרִי נְשׁוּי פְּשַׁע פְּסוּי תְּטָאָה" (תהלים לב, א), לפסוק "מִכְסָּה פְּשָׁעוֹ לֹא יִצְלִיחַ" (משלי כח, יג), ותירץ: "הא בחטא מפורסם [טוב לו שיוודה ויתבייש, ולא יכפור בו] הא בחטא שאינו מפורסם" [לא יגלה חטאו, וכבוד השם הוא, שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא]. ורב נחמן תירץ: "כאן בעבירות שבין אדם לחברו [יגלה לרבים, שיבקשו ממנו שימחול לו], כאן בעבירות שבין אדם למקום". הרמב"ם פ"ב ה"ה פסק כרב נחמן, שיש להתוודות ברבים רק על עבירות שבין אדם לחברו, אך את העבירות שבין אדם למקום אין לפרסם. ואילו הראב"ד (שם) כתב "וכן בעבירות מפורסמות ומגולות אע"פ שאינם עם חברו, שכמו שנתפרסם החטא, כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים". ועי' בשו"ע סי' תרו סע' ב) ובמשנה ברורה להלכה, על מה מתוודה בקול ובלחש, וכתב בשער הציון (ס"ק ג) "ועוון שבין אדם לחברו, אם הוא מפורסם לרבים, לכו"ע מותר לאומרו בקול רם. ודעת הרמב"ם בזה דאפילו באינו מפורסם גם כן שרי, ונכון גם כן לעשות כן". ותמה בספר תוספת יום הכיפורים האם לאחר שריצה את חברו, צריך גם להתוודות על חטאים שבין אדם לחברו לפני ה'. והנה במסכת יומא פז, א) מבואר הפסוק (שמואל א ב, כה) "אִם יִקְטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפְלָלוּ אֱלֹקִים", באופן זה: אם יחטא איש לאיש ופללו [לחברו וריצהו], האלקים ימחול לו". ומשמע מהגמרא שלאחר בקשת המחילה מחברו כבר אינו צריך לעשות תשובה לשמים, שהרי הפסוק מסיים "וְאִם לֹא יִקְטָא אִישׁ מִי תִפְלָלוּ לוֹ", ומפרשת שם הגמרא "תשובה ומעשים טובים", ואם כן כאשר יחטא איש לאיש וריצהו לחברו, אין צריך עוד לתשובה ומעשים טובים. ומעתה תמוהים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה פ"א ה"א) שהחובל בחברו והמזיק ממונו אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר עד שיתוודה וישוב מלעשות כזה לעולם", ומשמע שצריך לעשות תשובה למקום, וצ"ע. ובאמת, בנוסח הוידוי אומרים "גזלנו", חמסנו", ובערב יום כיפור ויום כיפור מתוודים גם על חטאים שבין אדם לחברו, וצ"ב על מה מתוודה, והאם לאחר שכבר ריצה את חברו וחברו מחל לו, צריך להתוודות לשמים על חטאו.

• • •

ג. ובהטעמת הדברים כתב רבי יוסף רפפורט [ראש כולל הלכה מרכז תורני, בני ברק] בספרו לתשובת השנה כי "חובת הריצוי אינה רק משום תיקון המעוות והסרת הקפיידא כהשבת הממון, אלא יש בזה משום מעשה התשובה, דבזה שמכניע עצמו בפני חברו והולך לבקש מחילה, הרי זה גופא חלק ממעשה תשובה על עבירות שבין אדם לחברו", כמבואר בדברי המדרש תנחומא המובא במרדכי המפרט את סדר

הפיוס לחברו: "ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו, מה יעשה, יביא עשרה בני אדם ויעשה שורה אחת ויאמר להם קטטה היתה ביני ובין חברי והלכתי לרצותו ולא קיבל עליו, והקב"ה רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו". ומפורש איפוא, כי בכל בקשת מחילה מחברו, מלבד שזו ההיכּי תמצּי להשיג מחילתו, מהלכות בין אדם לחברו בגדר "תיקון העוול" במה שפגע בחברו, ועי' בשערי תשובה. יש דין נוסף, להשפיל ולהכניע עצמו בפני מי שחטא לו, ודין זה הוא מהלכות תשובה שבין אדם למקום.

ועל פי זה ביארו בשם דרך ובספר לתשובת השנה את דברי הכסף משנה שציין מקור לדברי הרמב"ם בריש הלכות תשובה [שיש דין וידוי בחובל ומזיק] מדברי המשנה בהחובל, כי באמת "אין זה וידוי לפני המקום, אלא וידוי שמתוודה לפני חברו בשעה שמבקש ממנו מחילה", יעו' בדבריהם.

והנה הברכי יוסף כתב "דבעבירות שבינו לחברו איכא נמי חלק גבוה, וכל שלא פייס את חברו גם חלק גבוה אשר בה לא נתכפר". ומשמע שאם חברו מחל, גם חלק המקום נתכפר. ברם יעו' במשנה ברורה סי' תרז ס"ק יג) שהביא את דברי הפמ"ג "אף בין אדם לחברו גנב וגזל וכדומה, אע"פ שמחל לו והשיב את הגזילה, מכל מקום מתוודה ביום הכיפורים לעולם, דמכל מקום בין אדם למקום חטא. אבל אם הקניט חברו בדברים או עני המהפך בחררה, י"ל כהאי גוונא כיון שביקש מחילה מחברו והתודה ביום כיפורים אחד, אינו צריך להתוודות ביום כיפורים שנית".

ד. המג"א הביא את דברי הב"ח וכתב: "ונ"ל דאם חברו מתבייש בזה לא יפרוט אותו".

וראה במש"כ בספר לתשות השנה בביאור דברי המג"א, שאם חברו מתבייש, הרי הוא אנוס על פירוט החטא, שהרי אין לו היתר לפגוע בשני בשביל כפרתו כמובן, ולכך אין לו לפרוט". ועי' ש במה שהביא את חידושו של רבי ישראל מסלנט, שאין לפרט החטא בשעת בקשת המחילה אם על ידי זה גורם לחברו צער [כגון שאין הלה יודע שחברו דיבר עליו לשון הרע וכיוצ"ב, ועכשיו כשמבקש ממנו מחילה ומפרט מה שעשה נודע לו ומצטער], וביאר מה החידוש בדברי הגרי"ס יותר מדברי המג"א [וראה במש"כ בזה הגר"מ שטרנבוך במועדים וזמנים [בהערה]]. וכן דן בדברי רבי ישראל מסלנט, האם באופן שכזה אין לו תקנה, או שדי בכך שמבקש מחילה בסתמא, ומתכפר לו.

ועוד הביא בספר לתשובת השנה פ"ב ה"ט) בשם הגר"י בלזר, כי חובת הפיוס שבין אדם לחברו, שרק על ידי שמשפיל עצמו בבקשת המחילה, מתכפר לו, ואם חברו ימחול לו בלא שביקש הימנו מחילה חסר לו בכפרתו. ועי' ש במה שדן בדבריו, האם כאשר שלח מקודם שליח וחברו התרצה, חייב לחזור וללכת אליו בעצמו.

סיכום דיני פיוס חברו - יעו' בשו"ע ומשנה ברורה סי' תרו), ובפסקי תשובות כמה פעמים צריך לפייס את חברו, ובדין חובת בקשת מחילה כשחברו כבר מחל לו בלא שיבקש ממנו, או שאינו נמצא בעיר, ובנדון בקשת המחילה מנפטר שפגע בו בחייו או לאחר מותו.

• חובת הפיוס בערב יום הכיפורים - מרן המחבר בשו"ע כתב בכותרת סימן תר"ו "שיפייס אדם חברו בערב יום הכיפורים", וצ"ע מהו החיוב המיוחד לפייס חברו דווקא בערב יום הכיפורים, והרי בכל השנה מחוייב לפייס מייד את מי שפגע כנגדו, ועי' במה שביארו בספר מועדים וזמנים ורבי יוסף כהן [אב"ד ירושלים] ספר התשובה.

• ביאור דברי המשנה בבא קמא [2] "שלא יהא המוחל אכזרי" [מלמחול למי שמבקש ממנו], יעו' בספר זאב יטרף

• הנפגע יאמר בפה מלא "סלחתי" - יעו' בחידושו של רבנו בחיי שעוון מכירת יוסף לא נמחל לשבטים, כי יוסף הצדיק לא אמר להם בפה מלא "מחלתי", ובמש"כ מו"ר הגרש"ז ברוידא בספרו שם דרך בביאור הדברים.

מאמר ו:

מחילה בפה ומחילה בלב:

במסעם של בני ישראל במדבר, כאשר "וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדֶרֶךְ", דיברו בני ישראל כנגד ה' ומשה רבנו: "וַיִּזְבַּר הָעָם בְּאֶלֹהִים וּבַמֶּשֶׁה, לְמַה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר, כִּי אֵין לָהֶם וְאֵין מַיִם, וַנִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בְּלֶחֶם הַקֶּלֶקֶל". בתגובה שילח הקב"ה נחשים ושרפים ואלה המיתו רבים.

בני ישראל באו לבקש ממשה שיתפלל בעבורם, והוא נעתר להם מיד, ככתוב: "וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם". בהמשך הורה לו הקב"ה לעשות נחש נחושת כדי לרפא את החולים. מזה שמשה נעתר להתפלל עבור העם רש"י לומד: "מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול".

המחילה של אברהם

פירושו של רש"י מצריך הסבר. מדוע דווקא "מכאן" לומדים ש"לא יהא אכזרי מלמחול", והלוא גם קודם לכן אירע שבני ישראל פגעו במשה, ובכל-זאת התפלל בעבורם ודאג לכל צורכיהם?

השאלה מתעצמת לאחר עיון במקור פירושו של רש"י, מדרש תנחומא. המדרש כותב שם בפירוש שכך כבר נהג אברהם אבינו: "וכן הוא אומר 'ויתפלל אברהם... וירפא האלוקים את אבימלך ואת אשתו'".

הרי שעניין המחילה מצוי כבר בסיפורו של אברהם אבינו, ומדוע רש"י מדגיש ש"מכאן" לומדים שצריך לעשות כן?

החצוצרות והנחש

להבנת הדברים יש להתמקד בציווי על עשיית נחש הנחושת: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, עֲשֵׂה לָךְ שָׁרָף. מֵהַ מִשְׁמַעוֹת הַמִּילָה "עֲשֵׂה לָךְ"? הַהִסְבֵּר נִיתֵן עַל-יַדֵי רַש"י בַּפְּרָשָׁה בַּהֶעֱלוֹתְךָ, שֶׁשֵּׁם נִצְטוּוּהַ מֹשֶׁה "עֲשֵׂה לָךְ שָׁרָף" וְצוֹצְרֹת פְּסָף". מִסְבִּיר רַש"י: "עֲשֵׂה לָךְ" מִשְׁלַךְ, כְּלוּמָר, מִרְכּוּשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. גַּם נִחַש הַנְּחוּשֶׁת צָרִיךְ הִיָּה לְהִיעָשׂוֹת מִרְכּוּשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְלֹא מִכֶּסֶף הַצִּיבּוֹר.

לכאורה היה טבעי יותר שנחש הנחושת ייעשה מרכוש הציבור, שכן הוא נועד לרפא את החולים, בעוד החצוצרות נועדו בעבור משה עצמו. אלא שבהוראה "עשה לך" עובר המסר שאותו לומד רש"י דווקא כאן, "שלא יהא אכזרי מלמחול".

לא לשמור טינה

עצם חובת המחילה אינה חדשה, כאמור, אולם כאן רש"י רואה חידוש באופי המחילה, שתהיה בלי 'אכזריות'. יש אדם שנענה לבקשת המחילה, והוא אף מביע את המחילה בפה מלא, אולם בליבו נשארת טינה. ואילו החידוש כאן הוא ש"לא יהא אכזרי מלמחול" - גם כשהוא מוחל עליו להבטיח שמחילתו לא תהיה 'אכזרית'.

על כך בא ציווי הקב"ה למשה שעליו לעשות את נחש הנחושת משלו, כדי להראות שהמחילה שלו לבני ישראל איננה חיצונית, בפה בלבד, אלא גם ליבו נקי מכל שמץ של טינה עליהם. לא דיי שהוא מוחל כדי שבני ישראל לא ייענשו חלילה, אלא הוא "התפלל בעד העם" מתוך מחילה גמורה, המוחקת את הפגיעה לחלוטין.

חלק ד: סיפורים

סיפור א:

הגמרא ביומא (פ"ז ע"א) מספרת על רבי ירמיה שהיה לו עסק עם רבי אבא, והוא בא בערב כיפור לבקש ממנו סליחה ולא פתחו לו. הוא המתין בחוץ עד שיצא רבי אבא, והנה השפחה של ר' אבא פתחה את הדלת ושפכה מי שופכין, והמים פגעו בו. אמר ר' ירמיה עשאוני כאשפה, וקרא על עצמו את הפסוק

"בקשת

בס"ד

סליחה/ לסלוח"

(תהלים קיג) "מאשפות ירים אביון". מששמע אותו רבי אבא יצא אליו ואמר לו כעת אני צריך לבקש ממך מחילה ולפייס אותך.

ועוד מספרת הגמרא (שם):

רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא (הטבח חטא לו), לא אתא לקמיה (ולא בא לבקש מחילה מרב). במעלי יומא דכפורי אמר איהו איזיל אנא לפיוסי ליה (אמר רב אני אלך לפייסו). פגע ביה רב הונא אמר ליה: להיכא קא אזיל מר? אמר ליה: לפיוסי לפלניא. אמר אזיל אבא למיקטל נפשא (בזה שאתה הולך לבקש ממנו מחילה, אתה גורם שהוא יענש וימות). אזל וקם עילויה, הוה יתיב וקא פלי רישא דלי עיניה וחזייה אמר ליה אבא את זיל לית לי מילתא בהדך. בהדי דקא פלי רישא אישתמיט גרמא ומחייה בקועיה וקטליה".

סיפור ב:

סליחה באיחור

הם היו חברים טובים, פעם.

פעם... הוא ניסה להיזכר מתי.

מים רבים עברו מאז בנהר השכונתי, זה בטוח.

הוא נזכר כשהם הכירו, ביום הראשון בפנימייה.

היה לו חיוך משגע, והוא עזר לו לסחוב את הדברים.

"אתה לא נוגע במזוודות, אתה שומע?", אמר לו בחיוך.

הוא היה קטנצ'יק, וחברו היה כזה גברתן.

הם דברו בלילה, בחצר, על המטרות שלהם בחיים,

ולראשונה מצא אדם שבאמת הבין אותו,

והתמלא בתחושה של אושר.

היו אלה ימים יפים...

אבל מים רבים עברו מאז,

"בקשת

בס"ד

סליחה / לסלוח"

והמון דברים מלוכלכים ביחד איתם,

מרביתם באשמתו.

עכשיו הם כבר לא נקראים חברים.

הם אפילו נקראים... יריבים.

הוא לא רצה להתוודות -

אבל הוא התגעגע, אוהו התגעגע.

פעם נסע עד לדרום, ועמד מול דלת ביתו

במטרה לבקש סליחה.

הוא בא לנקוש, ונעצר.

בא לנקוש, ונעצר.

אנשים עושים כל-כך הרבה טעויות בחייהם,

והדבר המינימאלי שנדרש מהם הוא להתנצל.

הוא מעולם לא ידע שזה כל-כך קשה,

זה הכריח אותו להתוודע לכישלון שלו,

ולהודות כמה הוא היה מושחת.

לבסוף הסתובב וחזר בחזרה לעירו בנסיעה דוממת,

כשהוא נוהג מאחורי מכונית שהזכירה לו:

"חבר, אתה חסר".

הוא תהה עד מתי ימשך משחק הכבוד הטיפשי הזה,

ולמה, לכל הרוחות, הוא עדיין משתתף בו.

יום אחד החליט שדיי, זהו, הגיע הזמן להפסיק.

"בקשת

בס"ד

סליחה/ לסלוח"

ולראשונה בחייו באמת נקש בדלת.

אישה צעירה פתחה לו את הדלת ושאלה לשמו.

הוא אמר לה.

"בעלי השאיר לך פתק", אמרה.

הוא פתח אותו: "חבר יקר,

דע לך כי למרות הריב בנינו - מעולם לא חדלתי מלאהוב אותך,

אבל רצייתי שאתה תהיה זה שיעשה את הצעד הראשון, שתכיר בטעותך... הייתי אידיוט.

וכשבאת פעם קודמת, ראיתי אותך מבעד לחלון,

התפללתי שתדפוק ולא דפקת.

כשהסתובבת- רצייתי לצרוח ולא הייתי מסוגל. הייתי קפוא.

ואתה הלכת לך, משאיר חלל בלבי.

אם אתה קורא מכתב זה- סימן הוא שהגעת שוב,

רצייתי רק שתדע כי סלחתי."

"מתי בעלך חוזר?", הוא שאל אותה, "יש לי זמן לחכות".

"בעלי?", היא גיחכה גיחוך מריר כזה, בלתי ברור.

"בעלי נפטר. הפתק היה בצוואתו".

